

Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesinin Tokat İli Açısından DeğerlendirilmesiAdnan ÇİÇEK¹, Merve AYYILDIZ^{2*}

ÖZET: Türkiye’de 2018 yılında küçükbaş hayvancılığı teşvik etmek amacıyla “Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi” diğer adıyla “300 Baş Koyunculuk Projesi” hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında atıl kalan mera alanlarının üretime kazandırılması, koyun barınaklarının tam kapasite ile kullanımının sağlanması, mevcut koyun varlığının artırılması ve kırsal alanda koyunculuk faaliyetinde bulunanların sosyal güvenceye kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu çalışmada söz konusu projenin Tokat ilindeki uygulama sonuçları araştırılmıştır. Tokat ilinde yaklaşık 4 500 koyun yetiştiriciliği yapan kişi olduğu ve projeden yararlanmak için 326 kişinin müracaatta bulunduğu, sadece 11 kişinin projeden yararlanmaya hak kazandığı belirlenmiştir. Bu üreticilerden 4’ü ise, kendilerine temin edilen küçükbaş hayvanların damızlık özelliklerini yetersiz bulmuş ve sözleşmede belirtilen hayvan başı birim fiyatının temin edilen hayvanlar için fazla olduğu gerekçesiyle sözleşme imzalamamış ve projeden yararlanma hakkından vazgeçmişlerdir. Yapılan değerlendirmede, teorik açıdan her yönü ile olumlu sayılabilecek “Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi”nin, uygulamadaki sonuçlarının iyi analiz edilmesi gerektiği, ortaya çıkan sorunların değerlendirilerek projenin devamının sağlanmasında yarar görüleceği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 300 baş koyunculuk projesi, küçükbaş hayvancılık, Tokat ili

Evaluation of Contracted Ovine Breeding Project in terms of Producer Conditions in Tokat Province

ABSTRACT: Ovine Breeding Project Contracted Under Producer Conditions also known as " 300 Head Sheep Project" to encourage sheep farming has been started in Turkey in 2018. In this project, it is aimed to use pasture areas in production, to ensure the utilization of sheep shelters at full capacity, to increase the number of sheep and to provide social security for sheep farmers in rural areas. In this study, the results of this project in Tokat province were investigated. There are approximately 4 500 sheep breeders in Tokat province. Out of 326 people only 11 of them were eligible to benefit from this project. Four of the producers who were entitled to benefit from the project stated that the breeding characteristics of sheep were insufficient and the per unit price stated in the contract was higher for the animals provided, for this reason they did not sign a contract and gave up the right to benefit from the project. It has been determined that the results of the Small Ruminant Project Contracted Under Producer Conditions can be considered positive in technical aspect but it should be analyzed in practice well and it will be beneficial to ensure the continuation of the project by evaluating the problems.

Keywords: 300 head sheep project, ovine breeding, Tokat province

¹ Adnan ÇİÇEK (Orcid ID: 0000-0002-2671-1439), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Türkiye

² Merve AYYILDIZ (Orcid ID: 0000-0002-9012-0756), Yozgat Bozok Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Türkiye

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Merve AYYILDIZ, e-mail: merve.ayyildiz@yobu.edu.tr

Geliş tarihi / Received: 19-11-2019

Kabul tarihi / Accepted: 28-12-2019

GİRİŞ

Hayvancılık tarım sektörünün en önemli alt sektörlerinden biridir. Hayvancılığın gelişmesi tarımsal kalkınma, yoksulluk, gıda güvenliği ve güvencesi gibi birçok sorunun çözümünde aktif rol oynamaktadır. Bu anlamda her ülke için ulusal düzeyde hayvancılığın geliştirilmesi stratejik öneme sahiptir (Mundan ve ark., 2017; Oğuz ve ark., 2019). Türkiye’de hayvancılık sektörüne ilişkin güçlü bir potansiyel bulunmasına rağmen nicel ve nitel anlamda istenilen düzeye ulaşamadığı düşünülmektedir. Küçük ölçekli işletme kapasitesi ve buna bağlı olarak verim düşüklüğü, girdi temini, ürün pazarlama ve değerlendirme olanaklarının yetersiz olması ve bununla beraber üreticinin pazar fiyatından düşük pay alması, üretimin büyük ölçüde geçimlik olarak yapılması fiyatlardaki dalgalanmalar vb. başta olmak üzere birçok sorunla karşılaşılması hayvancılığı olumsuz yönde etkilemektedir (Vural ve Fidan, 2007; Tosun ve Demirbaş, 2012; Semerci ve Çelik, 2016; Ertuğrul ve ark.,2017; Altindeğer ve Hekimoğlu, 2017).

Hayvancılık faaliyetleri içerisinde et ve süt üretimi açısından küçükbaş hayvancılığın özel bir yeri bulunmaktadır. Dünya’da karasal ekosistemin yaklaşık %26’sına eşit olan 3 378 milyon hektarlık daimi çayır ve mera alanı mevcuttur. Bitkisel üretim yapılamayan bu alanlardan en yüksek faydayı sağlamanın yollarından biri ve en önemlisi bu alanların hayvancılık faaliyetleri ile değerlendirilmesidir. Özellikle küçükbaş hayvancılık faaliyetleri için bu alanlar oldukça elverişli konumdadır (Günaydın, 2009; Cengiz ve ark., 2015) .

Koyun, mera yönetimi yoluyla zor ve marjinal alanlarda zayıf bitki örtüsünü kullanmak için en uygun türlerden biridir. Bu anlamda büyükbaş hayvancılık faaliyetleri için uygun olmayan dağlık alanlar ve fakir meralar koyun yetiştiriciliği için son derece uygun alanlardır. Bu alanların koyun yetiştiriciliğinde kullanımı ile biyolojik çeşitlilik ve peyzajın korunması sağlanırken, ekonomiye katkı da sağlanmış olacaktır (Günaydın, 2009). Öte yandan koyunculuk faaliyetlerinin diğer hayvancılık faaliyetlerine oranla daha az sermaye gerektiriyor olması ve ürün çeşitliliğindeki zenginlik sektörün en önemli avantajı olarak bilinmektedir (Skapetas ve Kalaitzidou, 2017).

Türkiye’de 1980’li yıllarda sığır varlığı yaklaşık 16 milyon, koyun varlığı ise 50 milyon civarındadır. 1983 yılı sonrası hem sığır hem de koyun varlığı azalmaya başlamış ve bu azalma 2009 yılına kadar devam etmiştir. Söz konusu dönemdeki azalma, sığır varlığında % 31, koyun varlığında ise % 53 düzeyindedir. 2010 yılında yeniden düzenlenen hayvancılık desteklemeleri yoluyla sığır varlığı 1980’li yıllardaki seviyelerine ulaşmış ve büyük kapasiteli modern sığırcılık işletmelerinin sayısı hızla artmıştır. Benzer şekilde, 2010 yılından itibaren koyunculuga sağlanan destekler sayesinde koyun sayısı yaklaşık %34 civarında artış göstermiştir. Ancak koyun varlığı son dönemlerde görülen artışa rağmen 1980’li yıllarla kıyaslandığında neredeyse 1/3 oranında azalmıştır (FAOSTAT, 2019). Koyun varlığındaki azalışın büyük ölçüde sürdürülebilirliğin temeli olan damızlık üretimindeki yetersizlik ile beraber dişi materyalin kasaplığa gitmesinden kaynaklandığı da söylenebilir. Son yıllardaki gelişime rağmen küçükbaş hayvancılıkta istenilen düzeye gelinebilmesi önemli ölçüde devlet destek ve teşviklerinin ağırlıklı olarak büyükbaş hayvancılığa yönelik olmasının sonucudur (Ünlüsoy ve ark., 2010). Bu sebeple büyükbaş hayvanlara nazaran yetiştiriciliği daha az maliyetle yapılabilen küçükbaş hayvanların sayısındaki düşüşün tarımsal politikaların oluşturulması sürecinde dikkate alınması gerekmektedir. Bu anlamda koyuna ilişkin arz ve talebi arttıracak plan ve programların izlenmekle beraber küçükbaş hayvancılığın teşvik edilmesine ilişkin bir takım uygulamaların getirilmesi gerekli görülmektedir (Sakarya, 2014).

Son 30 yıllık süreçte küçükbaş hayvan yetiştiriciliğindeki gerileme, kırsalda yaşamının ve tarımsal faaliyette bulunmanın çekiciliğini yitirmesine neden olmakla beraber nüfus artışı ile beraber artan talebin

karşılanamayacak düzeye gelmesine yol açmıştır (Ertuğrul ve ark., 2017). Mevcut koşullar değerlendirildiğinde, Türkiye’de ekonomiye katkı açısından koyun yetiştiriciliği faaliyetlerinin güçlendirilmesi oldukça önemlidir. Nitekim Türkiye koyun yetiştiriciliğinde; yurtiçi talebinin yüksek olması, ırk ve çeşit açısından koyun varlığının farklı özelliklere sahip olmasıyla rekabet potansiyelinin bulunması, yetiştiricilik boyutunda yeterli tecrübeye sahip olması ve iklim ve coğrafi şartların uygunluğunun koyun yetiştiriciliğinde maliyeti düşürücü bir faktör olması gibi birçok önemli avantaja sahip bir ülke konumundadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde önemli avantajlara sahip olması ile kırmızı ette arz açığının mevcut olması ve süt üretiminin yeterli seviyede olmaması küçükbaş hayvancılığa özellikle koyuna yönelik destek ve AR-GE çalışmalarının tarım politika ve stratejileri açısından önemini ortaya koymaktadır (Dönmez, 2008; Köseman ve Şeker, 2015; Oğuz ve ark., 2019).

Türkiye hem koyun varlığı hem de çeşit ve tür bakımından oldukça zengin bir ülke konumunda yer alması iklim ve coğrafi şartların elverişliliği ile yakından ilişkilidir. Koyunculuk faaliyetleri sürdürülebilirliğinin büyük ölçüde mera ve çayır kullanımına bağlı olduğu düşünüldüğünde, Türkiye sahip olduğu 14 617 bin hektar daimi çayır mera alanlarıyla önemli bir avantaja sahiptir.

Türkiye’de 2018 yılında koyunculuktan elde edilen süt miktarı yaklaşık 1.5 milyon ton ile Türkiye’deki toplam süt üretiminin %6.53’ünü oluşturmakta ve dünya ortalamasının (%1.26) üzerinde yer almaktadır. Türkiye’de toplam kırmızı et üretiminin %9.01’lik kısmını (yaklaşık 100 bin ton) koyun eti oluşturmaktadır. Dünya kırmızı et üretiminin %4.61’ini oluşturan koyun etinin Türkiye’de daha fazla oranda ön plana çıktığı görülmektedir.

Türkiye’de koyun eti tüketim alışkanlığının var olması, dini değerler açısından koyunun önemli görülmesi, tarih boyunca koyunculuk faaliyetlerinin üretici açısından benimsenmiş olması, koyun yetiştiriciliği için iklim ve coğrafi avantajlara sahip olması, ırk çeşitliliğinin zengin olması gibi birçok avantaj Türkiye’nin uluslararası pazarda rekabet edebileceğini ortaya koymaktadır (Ertuğrul ve ark., 2017; İzmir Ticaret Borsası, 2019). Türkiye’de kırmızı et arz ve tüketiminin sığır eti ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda büyükbaş hayvancılıkta yaşanan darboğaz üretimi olumsuz yönde etkilemekte talebin ithalat yoluyla karşılanmasına yol açmaktadır. Kırmızı et üretiminde büyükbaş olan bağımlılığın azaltılması koyun eti üretiminin artırılması yani damızlık koyun yetiştiriciliğinin geliştirilmesiyle mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda koyunculuğa yönelik teşvik ve destekler stratejik bir önem taşımaktadır (Karakuş, 2011; Saygın ve Demirbaş, 2017; Ayyıldız, 2018)

Türkiye’de 2018 yılında arz ve talep unsurları dikkate alınarak küçükbaş hayvancılığı teşvik etmek amacıyla “Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi” diğer adıyla “300 Baş Koyunculuk Projesi” hayata geçirilmiştir. Bu proje kapsamında atıl kalan mera alanlarının üretime kazandırılması, koyun barınaklarının tam kapasite ile kullanımının sağlanması, mevcut koyun varlığının artırılması ve kırsal alanda koyunculuk faaliyetinde bulunanların sosyal güvenceye kavuşturulması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada söz konusu projenin Tokat ilindeki uygulama sonuçları araştırılmıştır. Tokat ilinde mera niteliğindeki alanlar toplam arazinin %12’sini oluşturmakta ve toplam tarla bitkileri üretim alanlarının %11.3’ünde yem bitkileri üretimi yapılmaktadır. Toplam hayvan varlığının yaklaşık %56’sı küçükbaş hayvanlardan oluşmaktadır. 2019 yılında Tokat ilinde küçükbaş hayvan varlığı yaklaşık 4 500 işletmede 461 890 baştır (Anonim, 2019a). Koyunculuk faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli bir potansiyele sahip olan Tokat ilinin üretici şartlarında sözleşmeli küçükbaş hayvancılık projesinin uygulanması için oldukça elverişli imkanlara sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışma ile Tokat ilinde üretici şartlarında sözleşmeli küçükbaş hayvancılık projesi değerlendirilmiş, uygulamadan ve yetiştiricilerden kaynaklanan sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

“Üretici şartlarında sözleşmeli küçükbaş hayvancılık projesi”ne ilişkin bilgi verilmek amacıyla çeşitli ikincil kaynaklardan yararlanılmış ve bu kapsamda projenin avantaj ve dezavantajları tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha somut bir yaklaşım ortaya koyma düşüncesiyle Tokat İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün 2019 yılına ilişkin kayıtlarında yer alan ve üretici şartlarında sözleşmeli küçükbaş hayvancılık projesine başvuran 326 yetiştiricinin dosyalarında bulunan veriler değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi

Küçükbaş hayvancılıkta özellikle koyun yetiştiriciliğinde ekonomik ve sürdürülebilir bir üretim modelinin benimsenmesi oldukça önemlidir. Bu doğrultuda hem küçükbaş hayvancılığa ilişkin yapılan çalışmalara destek sağlayacağı hem de küçükbaş hayvancılığa teşvikte alternatif oluşturacağı düşüncesiyle sözleşmeli küçükbaş hayvancılık modeli uygulamasına geçilmesi planlanmıştır. Sözleşmeli küçükbaş hayvancılık modeliyle temel olarak ekonomik ve sürdürülebilir bir üretim modelinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Modelin kırsalda ve mera şartlarında üretici kanalıyla uygulanması halinde hem ekonomik ve hem de sürdürülebilir bir üretim şeklinin sağlanacağı, küçükbaş hayvancılığa yönelik teşvik ile istihdama katkı verilebileceği hedeflenmiştir. Bu bakış açısıyla 2018 yılında “Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi” diğer adıyla “300 Baş Koyun Projesi” aktif hale gelmiştir.

Bu proje; atıl kalan mera alanlarını üretime kazandırma, koyun barınaklarının tam kapasite ile kullanımını sağlama, mevcut koyun varlığını artırma ve kırsal alanda koyunculuk faaliyetinde bulunanları sosyal güvenceye kavuşturma şeklinde dört temel amaca hizmet etmektedir.

Proje kapsamında üreticilerin değerlendirilmesi ve seçimi yapılırken üreticinin üretim yapacağı yerin mera alanı kapasitesi, kaba yem üretme imkanı, mevcut küçükbaş hayvan varlığı, cinsiyeti ve yaşı, hayvan barınağına sahip olma durumu, halen hayvancılıkla uğraşıyor olması vb. unsurlar göz önüne alınmaktadır. Projenin uygulama aşaması hayvan teminin sağlanması ile başlamaktadır. Buna göre, TİGEM tarafından belirlenen ve Ziraat Bankası'nca sözleşme imzalanmasına karar verilen her bir yetiştiriciye 300 başa kadar küçükbaş hayvanı ücreti karşılığında satılmaktadır. İkinci aşamada, Ziraat Bankası tarafından üreticiye bakım, besleme ve hayvan sağlığı masrafları için avans verilmektedir. Bir sonraki aşamada TİGEM sözleşme çerçevesinde doğacak kuzuların alımını garanti etmekte ve önceden taban alım fiyatını belirlemektedir. Sözleşme çerçevesinde hayvanlardan elde edilen yapağı ve süt, yetiştirici tarafından değerlendirilmektedir. Ziraat Bankası aracılığıyla yetiştiriciye bakım ücreti ve sigorta bedeli verilmektedir. Üreticinin yetiştirme sonrasında TİGEM tarafından süttan kesimi müteakip kuzular alınarak, masraflar düşülerek hak edişi üreticiye ödenmektedir. Alınan dişi kuzular üretim zincirine dahil edilerek üretim zinciri büyüüp gelişerek devam etmesi planlanmaktadır.

Sekiz yıllık dönemi kapsayan model çerçevesinde; sadece bir defaya mahsus çıkılan proje çağrısı ile 1666 üretici ile sözleşme yapılması hedeflenmiş ve bunun sonucunda sözleşme imzalanacak her bir üreticiye 300 başa kadar küçükbaş hayvanın ücreti karşılığında verilmesi planlanmıştır. Bu doğrultuda projenin uygulamaya konulduğu ilk yıl 500 000 baş ilave damızlık artışı, sekiz yıllık dönemi kapsayan projenin bitiminde ise toplam 5 000 000 baş dişi küçükbaş hayvan materyaline ulaşılması beklenmektedir.

Üretici koşullarında gerçekleştirilecek bu proje neticesinde önemli çıktılara ulaşılması beklenmektedir. Öncelikle TİGEM tarafından desteklenen bu projenin yetiştiriciye alım garantisi vermesi üreticinin pazar sorunu yaşamaksızın üretim odaklı faaliyet göstermesini sağlayacaktır. Ayrıca

dişi kuzuların toplanarak bakanlığın diğer projelerinde değerlendirilmesi sürdürülebilir küçükbaş üretimini destekler niteliktedir. Proje ile dişi kuzu kesiminin önüne geçilmesi, projede yer alan işletmelerin damızlık işletmesi olarak değerlendirilecek olması, küçükbaş hayvan varlığının artırılmasına önemli katkı sağlanacak olması, kırsalda istihdamın sağlanması ve köye dönüşe projeye destek verecek olması projeden beklenenler arasında yer almaktadır. Öte yandan üreticilerin TİGEM tarafından sürekli eğitime tabi tutulması ile bilinçli yetiştiricilerin sayısında artış sağlanacağı umut edilmektedir (Anonim, 2019b).

Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesinin Tokat İli Açısından Değerlendirilmesi

Tokat ili coğrafi ve iklimsel özellikleri ile mera varlığı dikkate alındığında küçükbaş hayvancılık için oldukça uygun koşullara sahiptir. Nitekim toplam arazi varlığının %12'si mera niteliğindedir. Toplam tarla bitkileri üretim alanlarının yaklaşık %11.3'ünde yem bitkileri üretimi yapılmaktadır. Diğer yandan toplam hayvan varlığının yaklaşık %56'sı küçükbaş hayvanlardan oluşmaktadır. Bölgede küçükbaş hayvan yetiştiriciliği kültürünün yaygın olduğu bilinmektedir. 2019 yılı verilerine göre Tokat ilinde büyükbaş hayvan varlığı 29 306 işletmede 340 790 baş, küçükbaş hayvan varlığı ise yaklaşık 4 500 işletmede 461 890 baştır. Ayrıca 2009 yılında koyun varlığı yaklaşık 150 000 baş iken sürekli artış göstererek 300 000 başı geçmiş durumdadır (Anonim, 2019). Sonuç olarak tokat ili sözleşmeli küçükbaş hayvancılık projesinin uygulanması için oldukça elverişli şartlara sahiptir.

Tokat ilinde "Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi" ne başvuran üretici sayısı 326'dır. İlçe bazında bakıldığında başvuruda ilk sırayı 142 başvuru ile merkez ilçe alırken bunu ilçe nüfusuyla orantılı olarak sırasıyla Erbaa, Niksar ve Turhal ilçeleri takip etmiştir. Üretici seçim kriterlerinde yaş ve cinsiyet dikkate alınmakla beraber eğitim düzeyi projenin etkinliği açısından önem arz etmektedir. Buna ilişkin bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir. Bölgede projeye başvuranların %96'sının erkek olduğu belirlenmiş ve büyük kısmının genç ve orta yaş gurubunda sayılabilecek yetiştiricilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Nitekim üreticilerin yarıya yakını (toplam 155 kişi) 41-55 yaş aralığında (%47.6) iken, 26-40 yaş aralığında bulunan üreticilerin toplamı 99 (%30.4)'dur. Nispeten yaşlı olarak kabul edilebilecek 55 yaşından büyük üreticilerin sayısı 61 (%18.7) iken 18-25 yaş aralığında bulunan ve çok genç olarak nitelendirilebilecek üretici sayısı ise 11 kişi (%3.4) ile son sırada yer almaktadır.

Çizelge 1. Sözleşmeli Küçükbaş Üretim Projesine Başvuran Üreticilerin Eğitim, Yaş ve Cinsiyetine İlişkin Bilgiler

	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	14	4.3
Erkek	312	95.7
Toplam	326	100.0
Yaş aralığı		
18-25 yaş	11	3.4
26-40 yaş	99	30.4
41-55 yaş	155	47.6
56 ve üzeri yaş	61	18.6
Toplam	326	100.0
Eğitim düzeyi		
İlkokul	219	67.2
Ortaokul	70	21.5
Lise	28	8.7
Üniversite	9	2.8
Toplam	326	100.0

Projeye başvuran üreticilerin %67.2'si ilkokul, %21.5'i ortaokul, %8.6'sı lise ve %2.8'i üniversite eğitim düzeyine sahiptir. Genç sayılabilecek bir üretici grubu olmasına rağmen proje başvurusunda bulunan üreticiler büyük ölçüde ilköğretim seviyesinde eğitim almışlardır.

Projede kaba yem üretim potansiyeli ve mera alanı seçim kriterleri arasında yer almaktadır. Tokat ili genelinde sözleşmeli küçükbaş yetiştiricilik için başvuran üreticilerin %92'lik kısmı kendi işletmelerinde faaliyet gösterirken başkalarının mülkiyetinde bulunan arazilerde kiracı olarak üretim yapacağını belirtenlerin oranı %8'dir. Diğer yandan projeye başvuranların ortalama arazi büyüklüğü 66.73 da'dır. Bölge koşulları dikkate alındığında işletme büyüklüğü 300 küçükbaş hayvana çıkacak olan üreticilerin kaba yem üretmesi için söz konusu arazi büyüklüğünün yeterli olduğu söylenebilir.

Bölgede yaygın olarak Karayaka, Akkaraman, Morkaraman, Hemşin ve Merinos gibi koyun ırkları hakim yapıda iken keçi olarak Halep ve Kıl keçisine rastlanılmaktadır. Bu proje kapsamında bölgede ağırlıklı olarak koyun yetiştiriciliği yapılmak amacıyla müracaatta bulunulmuştur. Üreticilerin %96'sı koyun yetiştiriciliği için başvuruda bulunurken sadece 13 üretici (%4) keçi yetiştiriciliği için başvuru yapmıştır. Talep edilen ortalama hayvan sayısı ise 176.53 olarak belirlenmiştir. Projeye başvuran yetiştiricilerin %44.8'i Karayaka koyununu tercih etmiştir (Çizelge 2). Bu tercihte bölgenin ekolojik koşulları ve yöre insanının alışkanlıklarının önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Çizelge 2. Tokat İlinde Proje Başvurusunda Bulunan Üreticilerin Tercihle Buldukları Küçükbaş Hayvanların Irklarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Koyun ırkları		
Akkaraman	64	19.6
Morkaraman	15	4.6
Karayaka	146	44.8
Hemşin	8	2.5
Merinos	39	11.9
Diğer	41	12.6
Keçi ırkları		
Halep keçisi	2	0.6
Kıl keçisi	11	3.4
Toplam	326	100.0

Üretici Şartlarında Küçükbaş Hayvancılık Projesi'nin temel amaçlarından biri kırsal alanda küçükbaş hayvancılık yapan üreticilere sosyal güvence imkanı sağlamaktır. Projeye başvuran üreticilerin %46'sının BAĞKUR'a, %23.3'ünün SGK'ya kayıtlı olduğu ve toplamda üreticilerinin %69.3'ünün sosyal güvencesi olduğu saptanmıştır. Ancak geriye kalan üreticilerin %30.7'sinin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmadığı belirlenmiştir. Sosyal güvenceye sahip olmayan üreticilerin oranı azımsanamayacak düzeydedir. Bu yönüyle projenin ana hedeflerinden biri olan kırsal yaşamı destekleme ve üreticiye sosyal güvence sağlama konusu önem taşımaktadır.

Proje sürekli eğitim sistemini model almakta ve üreticilerin bilinçli üretim faaliyetinde bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Projeye başvuran 326 kişiden %47.9'u daha önce genç çiftçi eğitimi, hayat boyu öğrenme programı, sürü yöneticisi eğitimi, tarımda kadın girişimciliğinin güçlendirilmesi gibi eğitim programlarından herhangi birine katılırken, üreticilerin %53.1'nin herhangi bir eğitim faaliyetine katılmadıkları belirlenmiştir. Projenin, daha önce eğitime katılmış olan kişilerin öğrenme ve uygulama adaptasyonun güçlenmesine katkı sağlaması ve hiçbir eğitim programına katılmamış üreticilerin daha bilinçli üretimde bulunabilmesi konusu önemlidir.

Tokat ilinde yaklaşık 4 500 küçükbaş hayvancılığı yapan yetiştirici olduğu düşünüldüğünde projeye müracaat eden 326 kişinin önemli bir orana (toplam yetiştirici sayısının %7.24'ü) sahip olduğu söylenebilir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Tokat İlindeki Küçükbaş Hayvancılık Yapan, Projeye Müracaat Eden, Projesi Onaylanan ve Sözleşme İmzalayan Üretici Sayısı

	Adet	Yüzde (%)
Toplam yetiştirici sayısı	4.500	100.00
Projeye müracaat eden kişi sayısı	326	7.24
Projesi onaylanan kişi sayısı	11	0.24
Sözleşme imzalayan kişi sayısı	7	0.16
Teslimi yapılan toplam koyun sayısı		990.0
İşletme başına teslimi yapılan koyun sayısı		141.4

Ancak başvurular arasında Ziraat Bankasına gerekli teminatları verip kredisi onaylanan sadece 11 üretici projeden yararlanma imkanı bulabilmiştir. Bu üreticilerden 4'ü ise kendilerine temin edilen küçükbaş hayvanların damızlık özelliklerini yetersiz bulmuş ve sözleşmede belirtilen hayvan başı belirlenen birim fiyatının temin edilen hayvanlar için fazla olduğunu gerekçesiyle projeden yararlanma hakkından vazgeçmişlerdir. Sonuç olarak Tokat İlinin Pazar ilçesinde 1. Zile İlçesinde 2. Turhal İlçesinde 1 ve Niksar İlçesinde 3 olmak üzere 7 üreticiye toplamda 990 koyun ve 47 koç teslimi yapılabilmektedir.

Tokat ilinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapanların sadece %0.16'sı bu uygulamadan yararlanması projenin hedeflerine ulaşması açısından engel olarak değerlendirilebilir. Projeye müracaat edenlerin seçiminde aşırı seçici davranılmasının da ele alınması gerekir. Projeden yararlanmaya hak kazanıp sözleşme imzalamayan üreticilerin vazgeçemedeki en önemli nedeni hayvanların teslim tarihi olan 2019 yılı mart ve nisan ayında hayvan başına fiyatın (1 360 TL) piyasa fiyatlarının çok üzerinde olmasıdır. Sonuç olarak söz konusu projenin Tokat ilindeki uygulamada belirlenen hedeflerin çok uzağında kaldığı ifade edilebilir.

SONUÇ

Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği; üretim, verim ve kaliteyi artırmaya yönelik yöntem ve teknolojiler geliştirmek ve yaygınlaştırmak, ayrıca istihdamı artırmak stratejik hedefleri içerisinde yüksek önceliğe sahip bir sektör konumundadır. Bu çerçeveden bakıldığında, "Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi" veya kısa adıyla 300 koyun projesi uygulamasının teorik olarak bu hedeflere ulaşmada önemli bir işlev üstlendiği söylenebilir.

Projenin en temel amacı, küçükbaş hayvan varlığını arttırmaktır. Bu bağlamda sekiz yıllık dönemi kapsayan projenin bitiminde 5 milyon baş damızlık üretimi, yaklaşık 3.25 milyon baş erkek kesimi ile 52 300 ton et üretiminin gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Projenin, özellikle genç nüfusun istihdamını ve sosyal güvenliğini incelemesi olumlu bir yaklaşımdır. Proje ile hayvan sayısındaki artışın yanı sıra verimliliğin artırılması da hedeflenmiştir. Özellikle proje kapsamında dağıtılacak hayvanlara, ıslah çalışması yapılarak elde edilecek yerli gen kaynaklarına sertifikalandırma yapılabilme olanağı sağlayacak olması küçükbaş hayvancılıkta birim hayvan başına elde edilen verim üzerinde etkili olacağı söylenebilir. Diğer yandan proje atıl kalan mera alanlarının üretime kazandırılması ve küçükbaş hayvan barınaklarının tam kapasite ile kullanımının sağlanması önemli bir hedef olarak değerlendirilebilir. Projenin küçükbaş hayvan varlığını artırıcı etkide bulunması piyasa arz edilen kırmızı et miktarına ve et fiyatlarına olumlu katkılar sağlayacak olması projenin önemli hedeflerinden birisidir.

Projeden yararlanacak işletmelerin 8 yıl boyunca işletme kaydı tutma zorunluluğu, bir yönüyle işletmecilere kayıt tutma alışkanlığı kazandırılmasının yanı sıra işletmeleri denetim ve izleme olanağı getirecektir. Diğer yandan Türkiye’de eğitim yetersizliğinden geleneksel yöntemlerle sürdürülen küçükbaş hayvan yetiştiricilerine verilecek olan eğitimler yoluyla teknik bir boyut kazandırılarak uzmanlaşmanın önünü açacak olması projenin üreticilere sağlayacağı önemli bir katkı niteliğindedir. Ayrıca projeden yararlanan işletmelerde sürekli aşılama ve dezenfeksiyon uygulaması yapılacağından hastalıktan arı işletme sayıları artmış olacak ve bu işletmeler bakanlığın uygulayacağı diğer projelerde damızlık işletme görevini üstlenerek sektörün gelişimine katkı sağlayacaktır.

Ancak uygulamanın Tokat ilindeki sonuçlarının incelendiği bu çalışmada söz konusu hedeflerin çok uzağında kaldığı belirlenmiştir. Diğer illerde de benzer durumların olduğu bilinen bir gerçektir. Ayrıca projenin 2018 yılında bir defaya mahsus olarak uygulamaya konulmuş olması ve devam eden yıllarda yeni müracaat alınmaması, belirlenen hedeflere ulaşmanın mümkün olamayacağını göstermektedir.

“Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi”nin teoride, sektörün gelişiminde birçok açıdan katkıda bulunacağı söylenebilir. Ancak uygulamada yeterli müracaat alınmış olmasına rağmen sözleşme imzalayan yetiştirici sayısının beklenenin çok altında kaldığı görülmektedir. Ayrıca işletme başına dağıtılan hayvan sayısının proje hedeflerine ulaşmadığı belirlenmiştir. Projenin sözleşme şartları içerisinde yer alan yem desteği ve sürü yöneticisi(çoban) desteğinden daha sonra vazgeçilmiş ve bu durum projeden faydalanmak isteyen üreticilerin projeye karşı tutumlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Yine projeye ait yayınlanan ilk sözleşmede belirtilen saf ırk temini şartı Türkiye’de saf ırk hayvan sayısının yetersiz oluşu ve artan fiyatlardan dolayı projede belirtilen birim fiyata saf ırk hayvan temin edilemediğinden dolayı kaldırılmıştır. Bu durum gen kaynaklarının korunması ve geliştirmesi boyutunun eksik kalmasına yol açmış, TİGEM tarafından belirlenen hayvan başına fiyatın piyasa fiyatlarının çok üzerinde olması projeden yararlanmak isteyen üreticilere caydırıcı etki yapmıştır.

Sonuç olarak teorik açıdan her yönü ile olumlu sayılabilecek “Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılık Projesi”nin, uygulamadaki sonuçlarının iyi analiz edilmesi, ortaya çıkan sorunların değerlendirilerek projenin devamının sağlanmasında yarar görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Altındeğer M, Hekimoğlu B, 2017. TR831 Samsun İli Hayvancılık Sektörü Üretim, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Samsun Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Samsun-Türkiye.
- Anonim, 2019a. 2018 yılı tarım istatistikleri. T.C. Tokat Valiliği, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şube Müdürlüğü. Tokat. www.tokattarim.gov.tr
- Anonim, 2019b. Üretici Şartlarında Sözleşmeli Küçükbaş Hayvancılığın Teşvik Edilmesi Projesi. <https://300koyun.tigem.gov.tr/PdfView/Index/%C3%9Cretici%20%C5%9Eartlar%C4%B1nda%20S%C3%B6zleşmeli%20K%C3%BCkbaş%C5%9F%20Hayvancılık%20Projesi>.Erişim Tarihi: 10 Ocak 2019.
- Ayyıldız M, Çiçek A, 2018. Kırmızı Et Fiyatlarının GARCH Yöntemiyle Analizi: Türkiye Örneği. Türk Tarım Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(12): 1775-1780.
- Cengiz F, Karaca S, Kor A, Ertuğrul M, Arık Z, Gökdal Ö, 2015. Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinde Değişimler ve Yeni Arayışlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak 2015, Ankara.
- Dönmez O, 2008. Bursa İli Koyunculuk İşletmelerinin Yetiştiricilik Açısından Yapısı. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmış)

- Ertuğrul M, Dellal G, Pehlivan E, 2017. Türkiye Küçükbaş Hayvancılığının Et ve Süt Üretimine Katkısı ve Geleceği. Tarım Haftası 2017 Türkiye'nin Hayvansal Üretimi (Mevcut Durum ve Gelecek) Sempozyumu, 10–11 Ocak 2017, Ankara.
- FAOSTAT, 2019. <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QA>. (Erişim Tarihi: 10.01.2019).
- İzmir Ticaret Borsası, 2019. Türkiye'de Koyunculuk Faaliyetinin Geleceği ve Sürdürülebilir Üretimi Projesi Çalıştay Sonuç Raporu, İzmir. <https://itb.org.tr> > img > userfiles > files. (Erişim tarihi: 15.11.2019).
- Köseman A, Şeker İ, 2015. Türkiye'de Sığır, Koyun ve Keçi Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu. Van Veterinary Journal, 26 (2): 111–117.
- Mundan D, Avcı M, Memiş H, Avcı L, 2017. Hayvancılık Sektörünün Kalkınma ve Sanayileşme Açısından Değerlendirilmesi: Adıyaman İli Örneği. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 9(17): 237–244.
- Oğuz C, Özer H, Yılmaz R, 2019. Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özelliklerinin Belirlenmesi: Konya İli Örneği. XI. IBANESS Kongreler Serisi, 9–10 Mart 2019, Tekirdağ.
- Sakarya E, 2014. Türkiye Hayvancılık Sektöründe Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. <https://docplayer.biz.tr/6410864-Turkiye-hayvancilik-sektorunde-mevcut-durum-sorunlar-ve-cozum-onerileri.html>. (Erişim Tarihi: 18.11.2019).
- Saygın Ö, Demirbaş N, 2017. Türkiye'de Kırmızı Et Sektörünün Mevcut Durumu ve Çözüm Önerileri. Hayvansal Üretim, 58(1): 74–80.
- Semerci A, Çelik AD, 2016. Türkiye'de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Genel Durumu. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21(2): 182–196.
- Skapetas B, Kalaitzidou M, 2017. Current status and perspectives of sheep sector in the world. Livestock Research for Rural Development, 29 (2). <http://www.lrrd.org/lrrd29/2/skap29021.html> (Erişim tarihi: 18.11.2019).
- Tosun D, Demirbaş N, 2012. Türkiye'de Hayvancılık İhtisas Organize Sanayi Bölgelerinin Gelişimi ve Konunun Büyükbaş Hayvancılık Sektörünün Sorunları Açısından Değerlendirilmesi. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5–7 Eylül 2012, Konya.
- Ünlüsoy K, İnce E, Güler F, 2010. Türkiye Kırmızı Et Sektörü ve Rekabet Politikası. Rekabet Kurumu 3. Daire Başkanlığı, Ankara-Türkiye.
- Vural H, Fidan H, 2007. Türkiye'de Hayvansal Üretim ve Hayvancılık İşletmelerinin Özellikleri. Tarım Ekonomisi Dergisi, 13(2): 49-59.